

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОСТІ В КУЛЬТУРІ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Постановка проблеми. Культура інформаційного суспільства об'єктивно орієнтована на піднесення індивідуальності в структурі особистості, оскільки саме індивідуальність є підґрунтям продукування нового знання, яке через оприлюднення перетворюється в інформацію – двигун розвитку постіндустріальної культури країни, регіону, людства. Гармонізувати індивідуальність (аби вона не перетворилася на примітивний егоїзм) можливо через цілеспрямоване вдосконалення соціальності різноманітних соціальних суб'єктів: від людини до світової спільноти. Проте сама соціальність, процес її формування зазнають значних змін у нових соціокультурних умовах, оскільки збільшується кількість цих суб'єктів (регіон світу, наприклад, Євросоюз; глобальне людство), соціальність яких, безумовно, впливає на розвиток соціальності всіх попередніх: людина, різноманітні групи (сім'я, нація; за віковими, статевими, професійними, іншими ознаками), країна. Отже, цілеспрямований соціальний розвиток усіх соціальних суб'єктів, з одного боку, забезпечує ефективну реалізацію їх індивідуальності в соціумі на взаємну «користь», з іншого боку, якісно нова соціальність цих суб'єктів власно й уможливорює формування глобальної культури інформаційного суспільства. Непримусове набуття соціальності через науково-обґрунтоване демократичне соціального виховання і є завданням соціальної педагогіки в умовах інформаційного суспільства.

Аналіз досліджень і публікацій. Поняття «соціальність» (лат. *socialis* – суспільний) впроваджено в науковий обіг філософами, соціологами та психологами понад 100 років тому. Значний внесок у розвиток теорії соціальності, дослідження її витоків зробили: представники французької соціологічної школи Е.Дюркгейм, Л.Леві-Брюль та їх послідовники С.Московичі, В.Дуаз, Д.Жодле, які розглядали її передусім як ідеологію, колективне уявлення, суспільну свідомість; учені психологічної школи (С.Рубінштейн, Е.Фромм та ін.) визначали основами розвитку соціальності спільну практичну діяльність, суб'єктом якої є людство загалом, а на внутрішньому рівні – індивіди та спільноти людей, що взаємодіють; Е.Кассіерер, М.Бахтін, Л.Виготський з 20-х рр. ХХ ст. доводили, що провідним фактором соціальності є знак, символ, мова тощо, що відрізняє людей від тварин. Сучасні соціологи В.Абушенко, А.Григор'єв, Н.Отрешко, Т.Ромм та М.Ромм, С.Щербак вважають соціальність якістю особистості, яка відображає її здатність бути суб'єктом соціальних відносин і забезпечує можливість спільних дій різних суб'єктів в одному соціальному просторі-часі, а психологи вивчають соціальність суб'єкта та суб'єкт соціальності, наприклад, А.Брушлінський переконує, що соціальність притаманна індивіду, групі, нації тощо, що вона не тотожна громадськості; К.Альбуханова-Славська досліджує її складові: соціальну позицію, соціальну компетентність, соціальну активність тощо різних груп. У філософії підкреслюється, що розвиток форм соціальності відбувається у процесі залучення індивіда до системи нових суспільних зв'язків і залежностей, але значення соціальності, її якісних складових для соціуму найглибше розкривається в такій складовій соціальної філософії, як соціальна етика, де соціальність розуміється як дійовий інструмент забезпечення соціальної згоди, зняття соціальної напруги, узгодження суспільних, групових та особистих інтересів, подолання крайнього індивідуалізму, егоцентризму, групового егоїзму. На думку В.Вернадського, потреба єдності людей породжена дією законів природи. М.Грушевський, Р.Рорті, Д.Янkelович, М.Бубер та інші вважали солідарність, толерантність, взаєморозуміння, культуру досягнення злагоди провідними складовими соціальної єдності. У педагогіці за радянських часів під соціальністю розумілася лише соціалістичність, тобто домінував ідеологічний підхід Е.Дюркгейма. Оскільки ціннісний плюралізм тоді не передбачався, а всі дозволені соціальні якості та поведінка людини були визначені в моральному кодексі будівника комунізму, то наукові дослідження соціальності активізувалися тільки за умов демократизації суспільства в руслі розвитку *соціальної*

педагогіки, перш за все, *теорії соціального виховання* в 90-х рр. ХХ ст. На сучасному етапі в соціальній педагогіці до тлумачення соціальності звертаються Т. Алексєнко, Н. Лавриченко, Л. Мардахаєв, В. Нікітін та інші, проте вона залишається недостатньо дослідженою.

Постановка завдання. Метою статті є на підставі виявлення сутності, форм і рівнів соціальності як результату соціального виховання, характеристики її ролі в культурі соціуму, визначити перспективи розвитку соціальності в культурі інформаційного суспільства.

Виклад основного матеріалу. Соціальність людини цілеспрямовано формується в процесі соціального виховання в родині, а також в етнічній, конфесійній, професійній тощо спільнотах. Наприклад, дитина опановує сімейні цінності, тобто в неї формується ставлення до цього мікросоціуму як власної цінності, розвиваються якості, необхідні для проживання в родині, засвоюється поведінка, що сприяє зміцненню сім'ї, її консолідованості; в результаті виховується справжній сім'янин або заповзятий холостяк, якщо соціальне виховання щодо сімейної соціальності було формальним або відсутнім зовсім. Якість оволодіння сімейною соціальністю сприяє легшому засвоєнню, відтворенню та розвитку в людини таких її форм – від етнічної до глобальної. Перспектива розвитку соціальності особистості – сходження від сімейних цінностей через етнічні, громадянські, регіональні тощо до глобальних із відповідним розвитком якостей, поведінки, а, отже, і рівнем самореалізації у цих соціумах. Безумовно, складовою соціальності людини, крім ціннісного ставлення до різних форм соціального буття, є усвідомлення власної соціальності (перш за все, себе як соціального суб'єкта), спрямованість на її самовдосконалення через активне та відповідальне поліпшення соціального середовища. Проте розвиток соціальності не є безумовно поступовим.

Динаміка соціальності будь-якого соціального суб'єкта може зупинитися на певній її формі, наприклад, сімейній (притаманне жінкам), обмежуючи тим самим можливості соціальної самореалізації індивідуальності цього суб'єкта, що не є «корисним», ані для нього, ані для соціального середовища. Отже, у процесі соціального виховання необхідно створювати умови «переходу» соціального суб'єкта від однієї форми соціальності до іншої (наприклад, від сімейної до національної), тобто гальмувати абсолютизацію цінностей будь-яких соціальних суб'єктів, соціумів, долаючи егоїзм особистісний, віковий, сімейний, національний, расовий, конфесійний, професійний, регіональний тощо. Розвитку соціальності особистості та різноманітних груп на рівні суспільства сприяють вкорінені в ментальності соціуму дієві взаєморозуміння, взаємодопомога, взаємопідтримка. Допмагаючи долати проблеми-вади на шляху соціального розвитку людини (групи, суспільства), яка перебуває в скруті, соціум створює умови, спрямовані на вирівнювання можливостей розвитку соціальності тих, кому допомагають, та прояву (і, водночас, зміцненню) соціальності тих, хто допомагає.

Соціальна динаміка людства у філогенезі, виокремлення нових форм соціального буття зумовлює потребу нових форм соціальності. Інформаційне суспільство формує культури регіональних (європейський, південноамериканський та ін.) та загальнолюдського – глобального соціумів, отже, і відповідні форми соціальності, які мають узгоджуватися з попередніми.

Соціальність, крім *форм* (сімейна, етнічна, громадянська, регіональна, глобальна тощо), має *рівні* (біологічний, фізичний, душевний, духовний), які свідчать про якість оволодіння соціальністю та умови її розвитку. *Біологічний* рівень зумовлений загрозою виживання людини як виду, наприклад, був притаманний первісному суспільству, коли окремий індивід поза общиною не міг існувати; цей рівень можливий також за інших часів, якщо людські спільноти опиняться у катастрофічних природних умовах. Біологічний рівень є вимушено-природним. *Фізичний* – розвивається за примусового нав'язування цінностей певного соціуму, коли існує загроза існуванню соціального суб'єкта в разі недотримання цих цінностей. Історичним прикладом є архаїка, коли всі родини, племена (з власними віруваннями) мали дотримуватися «державних» вірувань племені, яке захопило центральну

владу. Проте цей вимушено-соціальний рівень соціальності характерний для будь-якого авторитарного соціуму. *Душевний* рівень свідчить про цілеспрямоване «зацікавлення» соціальними цінностями соціальних суб'єктів з боку соціуму, пошук та ствердження того, що об'єднує людей на внутрішньо соціальному рівні, наприклад, розвиток відчуття національної, релігійної, родинної тощо спільності. Загрозами для подальшого розвитку соціальності соціальних суб'єктів, що опанували цим чуттєвим рівнем, є абсолютизація цінностей засвоєної форми соціальності (що гальмує соціальний розвиток, призводить до конфронтації, ворожнечі із зовнішніми соціальними суб'єктами і може закінчитися самознищення) та маніпулювання на внутрішньо соціальному рівні цими відчуттями більшості соціальних суб'єктів заради досягнення власних інтересів соціального суб'єкта, що захопив центральну владу соціуму, наприклад, маніпулювання патріотизмом населення. *Духовний* – ціннісний є вищим рівнем соціальності, виховується за наявності ціннісного плюралізму в демократичному соціумі через добровільний вибір соціальним суб'єктом системи соціальних ціннісних орієнтацій, її активну реалізацію в середовищі з повною відповідальністю за наслідки. Сучасні ЗМІ, перш за все Інтернет, міграційна свобода уможливають не лише *відчуття* національної, громадянської спільності, але й *цінування* своєї національної, громадянської унікальності в єдиній всесвітній культурі. Саме духовний рівень соціальності забезпечить формування та зміцнення глобальної культури людства на добровільних засадах, якщо через відповідні соціально-виховні технології люди зможуть подолати соціокультурний егоїзм представників різних вірувань, етносів, регіонів світу, коли сприйняття людства та кожної людини як вищої соціальної цінності буде домінувати серед авангарду населення будь-якої країни.

Оволодіння душевним, духовним рівнями соціальності сприяє гармонізації процесів становлення культури інформаційного суспільства. Гармонізація (< гр. *harmonia* – узгодженість, злагодженість, домірність будь-чого [9, с. 98]) – процес встановлення гармонії між складовими елементами будь-якої системи, процесу, явища. Гармонізація в соціокультурних системах спрямована на таку узгодженість загального, особливого та поодинокого, яка забезпечує сталу динаміку кожного елементу та системи в цілому, отже, вихід їх на новий рівень розвитку. Таким чином, соціальність є основою *соціальної гармонізації*, тобто злагодженість взаємовідносин між соціальними суб'єктами, може відбуватися як на глобальному рівні – між регіонами світу, так і на мікрорівні, наприклад, територіальної громади, родини. Гармонізація стосовно людини як соціального суб'єкта передбачає узгоджене, зрівноважене поєднання її індивідуальності та соціальності, її природного та культурного начала, що забезпечує якісну соціальну самореалізацію людини та розвиток її соціального середовища.

Гармонізація соціальності – як принцип соціальної педагогіки – набуває вирішального значення в епоху формування інформаційної культури людства. Об'єктивні тенденції демократизації та гуманізації поступово забезпечують «тріумф особистості» (Д. Несбітт, П. Ебурдін). Тріумф індивідуальності безперечно має урівноважуватися вищим рівнем соціальності. Ще за індустріальних часів засновники соціальної педагогіки П. Наторп, Р. Зайдель, Г. Кершенштайнер підкреслювали, що викривлення пошуку свободи розвитку особистості або крайності цієї свободи вироджують її в «розгнуданий індивідуалізм» та знищують усяку спільність, від чого сама особистість знаходить собі погибель, смерть і застій [6]. Інформаційній культурі у творенні своїх соціальних суб'єктів доведеться маневрувати на «лезі бритви» поміж соціальною (матеріальною, духовною) залежністю індивіда та його повною відірваністю від соціуму, між створенням умов для вільного задоволення потреб особи та споживацтвом, її нестатками та пересиченістю, духовним багатством та бездуховністю, соціальною активністю та байдужістю, толерантністю та фанатизмом. Тому в перехідний період до інформаційної доби особливого значення набуває соціально-педагогічний механізм гармонізації індивідуальної та соціальної складових на внутрішньо духовному рівні соціального суб'єкта (людини, групи, країни, регіону світу), оскільки його соціальні цінності та доцентрова соціальна поведінка визначатимуть

цілісність та міць соціуму (від мікро до глобального), а значить, і сприятливі соціальні умови для соціального розвитку людини.

Інформаційне суспільство потребує гармонізації відповідно до його тенденцій і самої соціальної педагогіки, яка має трансформуватися з національно-педагогічної, за суттю, у глобально-педагогічну, коли акцент гармонізації соціального розвитку через соціальне виховання переноситься з відносин «людина – група – суспільство» на узгодження взаємин «людина – група – суспільство – регіон – людство». Саме через узгодження виховних зусиль соціумів різних рівнів, через скоординоване та урівноважене сприяння соціальній культурі людини, групи, суспільства, регіону світу, людства можлива гармонізація світової культури, зокрема «підтягування» духовної її складової до рівня матеріальної. Дисгармонія культурного розвитку людства, принаймні випередження матеріальної сфери, призвела до того, що недостатнє пізнання та володіння людиною самою собою, своїми різнорівневими соціумами зумовлює використання підвладних їй сил (природи, культури, соціуму) проти себе подібних, а це загрожує існуванню і людства, і природи. На *глобальному рівні* соціальна педагогіка має спрямовувати свої зусилля в соціальному вихованні на гармонізацію соціальності, а саме: соціальних цінностей Заходу і Сходу, Півночі і Півдня, організуючи їхнє взаємне засвоєння, подолання обмежень кожної системи цінностей та регулюючи на цих засадах сходження до глобальних цінностей людства. Крім того, на злагодженість соціальної цінності людини, родини, групи, країни, регіону в загальнолюдських цінностях, що сприяє формуванню *глобальної соціальності* всіх соціальних суб'єктів. На *регіональному рівні* – це гармонізація соціальної цінності різних країн із концентрацією уваги в соціальному вихованні на тому, що їх об'єднує, поряд зі ствердженням на рівні регіону ціннісного ставлення до людини, різноманітних соціальних груп, що сприяє формуванню та зміцненню *регіональної соціальності*. В умовах інформаційної доби регіональна соціальність має узгоджуватися з цінностями, інтересами та потребами інших регіонів світу та всього людства. На *рівні країни* гармонізація соціальності – це узгодження соціального розвитку: 1) людини, родини, групи, країни; 2) різних груп (політичних, етнічних, релігійних тощо); 3) різних поколінь (діти, дорослі, люди похилого віку; 4) країни і регіону; 5) країни і людства. На *особистісному рівні* – це гармонізація індивідуального, групового і соціального; узгодження впливів кожного і всіх соціальних суб'єктів на кожну людину і кожної людини на всі рівні соціуму (від сімейного, етнічного до глобального); гармонізація всіх форм соціальності, якими людина оволодіває впродовж життя: сімейної, етнічної, державної, релігійної, суспільної, регіональної і, нарешті, глобальної.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Соціальність – поряд з індивідуальністю комплексна характеристика соціального суб'єкта (людина, група, країна та ін.), виявляється через індивідуальне позитивно-творче ставлення до соціального буття і забезпечує гармонічну реалізацію індивідуальності суб'єкта в умовах від сімейного, етнічного, регіонального, громадянського тощо до глобального соціуму; система соціальних (сімейних, національних, громадянських тощо) ціннісних орієнтацій, якостей та поведінки соціального суб'єкта, спрямованих на зміцнення спільності, консолідованості, доцентрових спрямувань соціуму; мета та інтегрований результат соціального виховання, зумовлюється рівнем культури певного соціуму та соціокультурним розвитком соціального суб'єкта, сприяє соціальній гармонізації будь-якого соціального середовища. За формами соціальність поділяється на сімейну, етнічну, професійну, релігійну, громадянську, регіональну, глобальну тощо, що визначають зміст соціальних цінностей, якостей та поведінки, якими оволодів соціальний суб'єкт; за рівнями: біологічний, фізичний, душевний, духовний, котрі свідчать про якість оволодіння цією соціальністю.

Гармонізація соціальності стосується, з одного боку, соціального розвитку людини (інших соціальних суб'єктів) – злагодженого набуття різних форм (сімейної, етнічної, професійної, громадянської тощо) та рівнів (біологічного, фізичного, душевного, духовного) соціальності, узгодження її з індивідуальністю протягом життя. З другого боку, створення у соціумі для цього сприятливих умов – координація, регулювання й зміцнення

позитивних виховних впливів соціального середовища та нейтралізація негативних через залучення самої особистості, інших соціальних суб'єктів у цей процес для взаємкорисного соціального розвитку і суб'єкта, і середовища. Інформаційна культура людства потребує від соціальної педагогіки розвитку соціальності через удосконалення соціального виховання всіх соціальних суб'єктів, гармонізації їх соціальних ставлень (соціальних цінностей, якостей характеру, соціальної поведінки): 1) людини до себе (власної суб'єктності), родини, різних соціальних груп, суспільства, регіонів світу, світової спільноти, до природи; 2) різноманітних груп до власної суб'єктності (перш за все, родини), до суб'єктності кожної людини, родини, інших груп, суспільства, регіонів світу, світової спільноти, природи; 3) суспільства до себе як єдиного соціального суб'єкта, до суб'єктності кожної людини, родини, різних соціальних груп, інших суспільств, регіонів світу, світової спільноти, природи; 4) регіону світу до себе, до суб'єктності кожної людини, родини, різних соціальних груп, суспільства, інших регіонів світу, людства, природи; 5) людства до кожної людини, групи, суспільства, регіонів світу, природи, до себе як до цілісного соціального суб'єкта. Отже, саме в інформаційній культурі людства виникають дві нові форми соціальності – регіональна та глобальна, які потребують удосконалення соціального виховання традиційних форм соціальності.

Список використаних джерел

1. Алексєєнко Т. «Я – соціальне» та «Я – індивідуальне» в соціалізації особистості / Т. Алексєєнко // Шлях освіти. – 2009. – № 4. – С. 7-9.
2. Брушлинский А.В. Социальность субъекта и субъект социальности / А. В. Брушлинский // Субъект и социальная компетентность личности / под ред. А. В. Брушлинского. – М.: Ин-т психологии РАН, 1995. – С. 3–23.
3. Лавриченко Н. Категорії «соціальність», «духовність» і «моральність» в сучасній педагогічній науці / Н. Лавриченко // Шлях освіти. – 2003. – № 1. – С. 7–11.
4. Малько А. О. Гармонізація соціального та індивідуального виховання як принцип соціальної педагогіки демократичного суспільства / А. О. Малько // Єдність особистісного і соціального факторів у виховному процесі навчального закладу. – Полтава: ПДПУ ім. В. Г. Короленка, 2004. – С. 54–60.
5. Малько А. О. Гармонізація культури людства і соціальна педагогіка / А. О. Малько // Международный Конгресс «Этика и гуманизм»: сб. тр., Крым. – Алушта, 2005. – С. 175–177.
6. Малько А. О. Теоретико-методологічні основи розвитку соціальної педагогіки: Монографія / А. О. Малько. – Х.: ХДАК, 2004. – 280 с.
7. Рижанова А. О. Розвиток соціальності людини як умова формування громадянського суспільства / А. О. Рижанова // Наука і соціальні проблеми суспільства: освіта, культура, духовність / Харк. нац. пед. ун-т. ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2008. – С. 96–100.
8. Словарь по социальной педагогике: учеб. пособие для студ. / авт.–сост. Л. В. Мардахаев. – М.: Академия, 2002. – С. 282.
9. Словарь философских терминов / науч. ред. проф. В. Г. Кузнецова. – М.: ИНФРА-М, 2010. – 731 с.
10. Соціальна філософія: Короткий енциклопедичний словник / заг. ред. і уклад: В. П. Андрущенко, М. І. Горлач. – К. ; Х.: ВМП «Рубікон», 1997. – С. 319, 323–324.

Рижанова А. О.

Розвиток соціальності в культурі інформаційного суспільства

Визначено сутність, форми, рівні соціальності як результату соціального виховання та розкриваються перспективи її вдосконалення в різних соціальних суб'єктів.

Схарактеризовано соціокультурні особливості інформаційного суспільства та потреба у відповідному розвитку соціальності особистості.

Ключові слова: соціальність, соціальне виховання, культура інформаційного суспільства, соціальний суб'єкт, форми соціальності, рівні соціальності.

Рыжанова А. А.

Развитие социальности в культуре информационного общества

Определяются сущность, формы, уровни социальности как результата социального воспитания и раскрываются перспективы её усовершенствования у разных социальных субъектов. Охарактеризованы социокультурные особенности информационного общества и необходимость в соответственном развитии социальности личности.

Ключевые слова: социальность, социальное воспитание, культура информационного общества, социальный субъект, формы социальности, уровни социальности.

A. Ryzhanova

The Development of Social Culture in the Information Society

The paper deals with the essence, form and levels of sociality as a result of social education. The perspectives of its improvement in various social subjects are examined. The social and cultural features of information society and the necessity of corresponding development of sociality are characterized.

Key words: sociality, social education, culture of information society, social subjects, forms of sociality, the levels of sociality.

Стаття надійшла до редакції 21.09.2012 р.